

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

SLÆGTSGAARDEN

Nr. 34 . August—September 1947

Under de senere Aars store Tørvegravninger er der afdækket adskillige interessante Fund i vore Tørvemoser. Blandt disse er store Vej-anlæg. Vort Billede viser en særlig imponerende Vej, der er afdækket i en lille Mose ved Tibirke i Nordsjælland. Se Artiklen Side 6.

UDSKRIFT

af Slægtsgaardsforeningens Forhandlingsprotokol

Aar 1947 den 25. Juni afholdtes Møde i Lovudvalget paa Foreningens Kontor. Mødt var Formanden, Sagfører Hesselbjerg og Chr. Lybye. Jens Jensen overværede Mødet.

De gamle Vedtægter og et Ændringsforslag fra Sagfører Hesselbjerg blev gennemgaaet, og man enedes om et Udkast til nye Vedtægter, hvis Stof nærmere vil være at ordne.

Forinden Udvalget fremsætter det endelige Forslag til Ændringer, ønskes Hovedpunkterne forelagt Bestyrelsen.

H. M. Markersen, M. Hesselbjerg, Lybye,
Jens Jensen, Soed.

Aar 1947 den 26. Juni Kl. 10 Form. afholdtes Møde i Forretningsudvalget. Mødt var Formanden, Næstformanden og Sagfører Hesselbjerg.

Vedrørende Kassekreditten enedes man om at indstille, at denne nedsattes til 3000 Kr.

Vedr. Medlemsbladet enedes man om at indstille, at der kun kom 9 Numre i Aar, da Foreningens Økonomi ikke kunde bære mere, naar der til næste Aar skulde udkomme samme Antal Numre.

Vedr. lokale Møder enedes man om at begrænse Antallet af disse — af Hensyn til, at Udgifterne var for store i Forhold til Resultatet.

Ang. Rejsediæter vilde man foreslaa at bevare det nuværende Beløb 10 Kr.

Samme Dag Kl. 11 Form. afholdtes Møde i det økonomisk-politiske Udvalg. Mødt var Formanden, Næstformanden samt Sekretæren Sagfører Hesselbjerg.

1. Vedr. Jordlovsforslaget:

Udvalget var enige om, at den alierede til Folketingsudvalget indsendte Udtalelse var tilstrækkelig.

2. Vedr. Arvelovsforslaget:

Udvalget var enig om, at vi bør udgive en Udtalelse til Landstings-Arvelovsudvalget:

„Udvalget ønsker, at der i Regeringsforslaget til Arveloven indføres den Ændring, at den særlige Testationsret, som gælder for Selvejrbønder og Statshusmænd, at den for Slægtsgaardsejere udvides til ogsaa at gælde for Sædegaardsejere, Husmænd og Landejendomsbesiddere i Sønderjylland, vel vidende om, at Konsekvensen heraf sandsynligvis maa blive, at Reglerne udvides til at omfatte alle Landejendomsbesiddere“.

3. Ejendomsskatter:

Udvalget ønsker at faa udarbejdet en Oversigt over Medlemmernes Ejendomme fordelt i Størrelsesgrupper.

Udvalget ønsker ligeledes at faa udarbejdet et Materiale (ved Eksempler) til Belysning af Slægtsgaardens Skattebyrder igennem Tiderne.

H. M. Markersen, Jens Jensen, Soed,
M. Hesselbjerg.

Aar 1947 den 26. Juni afholdtes Bestyrelsesmøde i Café Burris, København. Sognefoged Slemming havde meldt Forfald. Fraværende var endvidere Greve Scheel og Gdr. Grønbeck, Gudhjem.

DAGSORDEN:

1. Foreningens Økonomi.
 - a. Kassekredit.
 - b. Bladudgift.
 - c. Udgifter til Møder.
2. Bladet.
 - Nedsættelse af Redaktionsudvalg.
3. Slægtsgaardssarkivet.
 - Fastsættelse af Tilskud for 1948.
 - Valg af Arkivudvalg.
4. Slægtsgaardspolitik.
5. Lovændringer.
6. Eventuelt.

Formanden bød velkommen og redegjorde for Forhandlingerne i Forretningsudvalget ang. nedenævnte Forhold.

ad 1 a. Kassekreditten, det blev vedtaget at nedsætte denne til 3000 Kr.

„ 1 b. Bladets Udsendelse af 9 Numre for Aaret 1947 vedtoges.

„ 1 c. Udgifter til Møder, Diæter blev ansat som hidtil 10 Kr. pr. Møde.

„ 2. Nedsættelse af Redaktionsudvalg.

Redaktøren kunde ikke gaa med til et Kontroludvalg som foresloges. Der udspandt sig en Diskussion om dette Udvalg fra Sagfører Hesselbjerg, Formanden, Revisor Foged og Lybye. Det vedtoges at nedsætte et Bladudvalg, som tager sig af økonomiske Forhold, og for hvilke evt. Spidsartikler forelægges. Bladudvalget kom til at bestaa af Formanden, Næstformanden og Redaktøren.

„ 3. Slægtsgaardssarkivet. Tilskudet 5400 Kr. for Aaret 1948 blev vedtaget.

Spørgsmaalet om Forhøjelse af Tilskudet blev udsat til Behandling efter 1. Januar 1948.

„ 4. Slægtsgaardspolitik. 5 Mands-Udvalgets Forslag blev vedtaget.

„ 5. Lovændringer. Lovudvalgets foreløbige Ændringer blev vedtaget.

„ 6. Eventuelt. Hans Pedersen, Sanderum, henstillede, at Bestyrelsesmøderne afholdtes i de forsk. Landsdele.

H. M. Markersen, Thomas B. Thomsen,
Niels Larsen, Holger Grøntved, Jørgen Petersen,
M. Hesselbjerg, Jens Jensen, Soed, Chr. Lybye,
Hans Ellekilde.

STENDERUPGAARD

„Et frit Bondegods“ fra 1523. — Et Stykke Bondehistorie fra „de otte Sogne“

Ved Plovstudenten

De otte Sognes Bondehistorie er særpræget derved, at man aldrig har kendt Stavnsbaand og kun i ganske ringe Grad Hoveri. Paa et meget tidligt Tidspunkt købte Bønderne deres Gaarde af Kronen, og de gamle Slægter blev saaledes tidligt en Slægt af Selvejrbønder. Mange af disse Bønder havde endog særlige Privilegier saa godt som nogen Herremand.

En af de Stenderup-Gaarde har fra gammel Tid haft saadanne Privilegier, og det er Stenderupgaard. I det 16. Aarhundredes Begyndelse levede i Sognet en Mand, der hed Jens Hugger, der allerede i 1512 maa have været en af Sognets mest kendte Mænd, thi i 1523 erhvervede Jens Hugger Gaarden i Stenderup som „frit Bondegods“.

Købebrevet, der er skrevet paa Plattysk, lyder i Oversættelse saaledes:

Vi Frederik (senere Kong Frederik I) af Guds Naade Arving til Norge, Hertug til Slesvig, Holsten, Stormarn og Ditmarsken, Greve til Oldenburg og Delmenhorst, bekende hermed for os, vore Arvinger og Efterkommere, at vi til Arv og Eje som et frit Bondegods til vor kære tro Jens Hugger i Stenderup og hans Arvinger, har solgt den Ejendom i Stenderup, som han hidtil har beboet, Hus, Gaard,

Eng og Græsgang med alt tilhørende, nemlig tre Otting Jord, beliggende paa Stenderup Mark, med Stuffjord, som ogsaa længe har ligge dertil, og som hidtil har været ved samme Gaard; endvidere med saa meget Skov, som han og hans Arvinger behøver til Husets og Ladernes Bygning og Bestand og til nødtørftig Brændsel, saa at samme Jens Hugger maa nyde, bruge og eje samme Ejendom, fordi han er vor Foged og paa Grund af de mange og tro Tjenester, som han har gjort og vil gøre os, kvit og frit for al Fæste og Pligt, og at hans Arvinger, som efter hans Død maa tage og bebo samme Ejendom, selv om han eller en af vore Fogeder skulde blive afsat, hvilket vi dog, saafremt han ikke forbyder sig, ikke vil gøre vor Livstid (to daude nicht genegen); derfor leverer og giver os, vore Arvinger og Efterkommere, til vor Borg Haderslev hvert Aar paa Sct. Andreasdag en Ørtug Rug og 3 Ørtug Havre, 12 lybske Skilling, en Gaas og to Høns og paa Sct. Hansdag Midsommer syv lybske Skilling, et Lam og to Høns og hvad andet længe deraf er givet. (Herved sigtes sandsynligvis til en Pligt for Gaarden til at afgive Natteleje, naar Fyrsten jagede i Stenderup Skovene). Og alt, hvad de andre Bønder i samme Amt nyder af Fedning (Svin i Sko-

Stenderupgaard.

ven) og andet skal de ogsaa nyde. Dette til Vidnesbyrd har vi hængt vort Segl ved dette Brev, som er givet og skrevet til Gottorp efter Christi, vor Herres Fødsel i det femten Hundrede og tre og tyvende Aar, Lørdag efter hellig Trekonger.

Jep paa Bjerget

Gaarden, der altsaa senere kaldtes „Stenderupgaard“, ejedes 1544 af Sønnen Peder Hugger, og fra hans Tid findes der gennem nogle gamle Skøder (Arveafkald), udstedte paa Tyrstrup Herredsting, nogle faa Oplysninger om Jes Huggers og Hustru Maries Børn.

Det fremgaar heraf, at foruden Peder Hugger har været tre andre Sønner, Mads, Hans og Jep Hugger. Den sidste kaldes „Jep Hugger paa Bjerget“.

Stenderupgaard ligger paa en lille Bakke, og Navnet „paa Bjerget“ er sikkert en Betegnelse paa Gaardens Beliggenhed. En Datter af Jep Hugger blev gift med den mærkelige Præst i Stenderup, Michel Pedersen Ødis. Hans Hugger blev Borgmester i Kolding og havde to Børn. Foruden disse Sønner efterlod Jes Hugger sig to Døtre.

I Jordebogen fra 1542 nævnes tre Mænd ved Navn Hugger i Stenderup. Muligvis er det samme Familie, og det er sandsynligt, at Jes Hugger er Stamfader til den udbredte Slægt, der endnu lever i de otte Sogne, men mere sandsynligt er det, at Stamfaderen baade til dem og Jes Hugger maa søges endnu længere tilbage i Tiden.

I 1544 lod Peder Hugger tage Tingsvidne paa Tyrstrup Herredsting over, at der „til den Gaard i Stenderup, som han og hans Fader Jep Hugger nu udi bor“, laa fire Ottinger Jord over al Stenderup Mark med Ager og Eng, alle fire Vegne til det Skel, deriblandt Skinkelsborg Grøft og Grave, uden Dige og inden.

Peder Hugger har ejet Gaarden til henved 1570 og blev efter ham overdraget til Sønnen Jens Pedersen Hugger. Hans Afgifter nævnes i Jordebogen fra 1604 saaledes: 1½ Mark, 1 Ørtug Byg, 3 Ørtug, 5 Skæpper Havre, 1 Lam, 4 Høns og 1 Svin.

I Begyndelsen af det 17. Aarhundrede er det gaaet ned ad Bakke med Familien Hugger paa Stenderupgaard.

Da Gaarden var ved at glide af Familiens Eje

Det kom saa vidt, at Kong Christian IV efter Indstilling af Amtmanden i Haderslev Amt, Grev Rantzau til Breitenborg, i 1622 udstedte et Brev, hvori det hedder, at Gaarden var saaledes blevet forsømt og forgældet, at Arvingerne ikke længere mægtede at blive ved den, hvorfor Amtmandens Rytter, Kurdt Brehmer, „der ogsaa har tjent i vor svenske Krig“, fik Brev paa Gaarden imod at fyldestgøre Arvingerne og afbetale paa Gælden.

Brevet er dateret 1622, den 25. April. Det er dog næppe sandsynligt, at Gaarden nogensinde er blevet overtaget af Kurdt Brehmer. Jens Pedersen Huggers Enke, som kaldes „Kaj Jensens Datter“, var imidlertid blevet gift med en Jep Nielsen fra Vejstrupgaard, og han havde de Penge, der manglede.

I Julen 1622 købte han Kurdt Brehmers Adkomst til Gaarden for 300 Mark lybsk.

Om Jep Nielsen findes der opbevaret et Dokument, der viser, at han engang sammen med en Nabo, Laue Pedersen, var Befuldmægtiget for to Mænd, der havde dræbt to stridige Smede i Stenderup.

Nærmere Oplysninger om dette Drab findes ikke i Tingbøgerne. Alle Tyrstrup Herreds Tingbøger fra det 17. Aarhundrede er desværre gaaet tabt, man mener under Krigen 1864. Hverken danske eller tyske Myndigheder ved, hvor de er blevet af.

Derimod findes der et Sikkerhedsbrev (Orfejde) for Drabet. Da et saadant Brev har almindelig Interesse, fremsættes det her i sin Ordlyd. Ligesom alle Forhandlinger paa Tinge i Sønderjylland i ældre Tid førtes paa Dansk, saaledes er ogsaa dette Dokument skrevet paa Dansk. Originalen er endnu i Behold i Stenderup:

„Wy Efterschrevne Peder Anckersen y Oestorp Herritz Fogit y Tyrstrup Herrit, Jens Sørensen y Wonsyld och Nis Kielsen y Oestorp, Sandemend i samme Herrit. Kundgiør hermed for alle Aar efter Christi Fødsel 1631, Tirsdagen den XI Januarii Erlige och welachte mend Jep Nielsen och Laue Pedersen y Stenderup, der tha paa Kristen Knudsens och Hans Biørnsens vegne ibid bedisz fick och fremlede Idt fuldkommen Tingwinde aff 3 Trofaste Dannemend, som wahre Peder Jespersen y Grøndinghoved, Poul Klausen y Heilsz, Jep Jeszen y Tiustrup, Niez Hanzen y Aytrup, Lauritz y Schourup, Niels Olufszen, Thomas Swenzen y Stenderup och Kristen Pedersen i Kabdrup. Hvilcke foreskrevne 8 Dannemend for os vunde, att de souge och hørde samme dag och tid paa forn. Ting. Att Jacob Andersen y gammel Hadersleb som en fuldmechtiger paa sin Faderes, Anders Martenzen saa och paa sin egen vegne samt Kresten Nielsen Smey y Stenderup paa sin egen samt sin Hustru Maren Peders datter och sin Hustrue Søster Karen Peders datters vegne ibid., eftersom hun sielffe Personlig inden Tinge samtøcket, de stode y dag inden Tiustrup Herritz 4 Ting stokke fra domb och Rett och for dennem, deris Schlecht och Blodsforvandtskab, føde og uføde, gave Jep Nielsen och Laue Pedersen y Stenderup paa Kristen Knudsens och Hans Biørnsens vegne ibid, saa och dennem Trøg Secker och Ewig Orpheide for dennem, deris Schlecht och Blodsforwandtschab, føde og uføde, anlangendes fordi de dræbte och ihielslog Peder Martenszen Smey och sin Søn Peder Pedersen ibid, eftersom befindes at forskrevne begge Smeye noch som gaffue Aarsag til samme Bahrdrag førend de bieffue endtliffuet som bevisligt er. Och bekiende for schrewene Fader samt fornte Kresten Smey och sin fornte Hustrue Søster Karen, at de af forskrewene Jep Nielszen och Laue Pederzen paa fornte Kristen Knudszens och Hans Biørnsens vegne udi Rede Penge haffuer Annamet och vepbaaret Fierrszintz Tiuffue slette Daler som Parterne derom med hverandre vahre forligt efter Contraets Indhold, och Tackede dennem deszes for god noyachtig och Richtig Betaling udi alle maader. Och ydermere store foreschrewene Jacob Andersen paa

sin fornevnte Faders sampt sin egen och alle dieres Schlecht, Blodsforwandt og Swogerskabs wegne føde och uføde saa och Kresten Seney for sig sampt alle deres Schlecht, Blodsforwandt och Swogerskab, føde och uføde y dog for Tingdom och den- nem forpflichtet icke herefterdags enten udi Ord eller Gierninger paa wyje eller stie med Haand eller Mund paa forn. Kristen Knudszens Item Hans Biørnszens saavel de wahre aa och de som ikke hos wahre der dræben schede sampt deris Schlecht eller Blodsforwandtschab føde og uføde, aldrig for samme begangne draab at hade Anelse eller wrecke udi nogen Maade. Mensz de samti for samme drabssag aff de begge endttiffuedes Schlecht, Blodsforwandet eller Schwogerskab, føde och uføde, til Ewig tide ganz Trøge med Steil och Hiull, saa och wed fuldt Arbodzmaal, Actum ut supra“.

Stenderupgaard under Kejserkrigen

Medens Kejserkrigen udplyndrede Egnen haardt og ligeledes ramte Stenderup Sogn, synes Jep Nielsen at være sluppet heldigt. Han blev i alt Fald anset for god som Kautionsist sammen med Peder Pedersen paa Varmark dengang ni Mand Pinse- aften 1628 „udi stor Nød og Trang“ skulde rejse et Laan.

Det var meget vanskeligt at skaffe Penge. I Haderslev laante de 50 Rigsdaler og i Kolding hos „Kristen Badsker“ 10 Rigsdaler. Samtidig med, at Jep Nielsen og Peder Pedersen gik i Borgen, pantsatte de ni Mænd deres Huse og Gaarde og alle deres rørende eller urørende Gods til dem som Sikkerhed for Kautionen.

Sønnen Michel Jepsen fik Gaarden omkring 1641 og levede til hen mod 1695.

Blandt de Byrder, Gaarden skulde bære, nævnes først i hans Tid den, at den skulde skaffe Natteleje, naar Fyrsten eller hans Tjenere jagede i de store Stenderup Skove. Denne Pligt har dog sikkert hvil- let paa Gaarden længe før Jes Hugger købte den af Kong Frederik I.

Allerede Michel Jepsen havde forstaaet at be- nytte sig deraf. I 1677 indsendte han et Andragende til Amtmanden, hvori han hævder, at da hans Post som Sognefoged — den Slags Hverv fulgte ofte Stenderupgaard — medførte, at han tit og ofte maatte være hjemmefra, og derfor maatte forlade sig paa sine Folk, kunde han ikke taale at miste Folkene ved Militærudskrivninger, om han da ellers skulde svare de høje Skatter og Byrder.

Han beklagede sig over, at man havde taget hans Karle fra ham uden Varsel „fra Ploven paa Marken“, og de af hans Folk, der ikke blev tagne,

blev bange og løb deres Vej, saa han nu selv hver Dag maa pløje.

Han andrager om, at der maa ske nogen Foran- dring.

Amtmanden, Greve Conrad Reventlow, imøde- kom hans Ønsker og fritog Stenderupgaards Tje- nestefolk for Udskrivning.

Under en lignende Henvisning blev han fri for at være Sandemand, da han i 1686 var blevet valgt til denne besværlige Ærespost.

Senere Slægtled paa Gaarden

Michel Jensens Datter blev gift med en Claus Schrøder, og han overtog Gaarden ca. 1695. Hver- vet at være Sognefoged havde fulgt Gaarden, men Claus Schrøder gik til Amtmanden i Haderslev og forestillede ham, at han gerne vilde unde en anden denne Tjeneste, saa meget mere som han ikke til- strækkeligt kunde passe sin Gaard, hvis han sam- tidig skulde være Sognefoged.

Ogsaa dette blev bevilget. En senere Ejer af den gamle Slægtsgaard, P. Thygesen, blev 1849 fri for at være Dragon paa Grund af den gamle Fri- tagelse for Militærtjenesten.

Stenderupgaard var i ældre Tid en Del større end nu, omtrent som et lille Herresæde, hvortil hørte hoveripligtigt Gods.

I 1794, da Stenderup By boniteredes efter Ud- skiftningen, hørte til Stenderupgaard ca. 358 Tdr. Land dansk Maal foruden 11 Landboelssteder, der ydede noget Arbejde til Gaarden i Afgift.

Efterhaanden har den ved Frasalg eller Tilkøb igennem Aarene skiftet Fysiognomi, saa der nu kun hører til Gaarden ca. 170 Tdr. Land. Foruden det Areal, der angives at ligge til Gaarden i 1794, har der yderligere tilligget 19 Parceller indehol- dende fra 2 til 3½ Tdr. Land, der i gamle Papirer siges at være bortsolgt 30. Marts 1792. Kongens Hørgaard, et Stykke Land af Kronens Skovgrund, er tillagt Stenderupgaard for Afsavn af sine Rettig- heder i Skovene, som blev frataget Bønderne i Byen ved Skovindfredningen i 1790erne. Den kaldes ved Boniteringen i 1804 for „Abfindungsland i Skoven“. Dette er atter senere bortsolgt, ligesom Størstedelen af Arealet under det nuværende Thygesminde fra- solgtes Stenderupgaard af Jens Chr. Thygesen i Aaret 1833.

Ved den nævnte Bonitering i 1794 ser man tyde- ligt, i hvilken Grad Stenderupgaard er fritaget for Skattepaalæg til Staten. Hele Gaardens Afgift an- drager da kun 3 Rigsdaler 32 Mark Courant, me- dens andre Gaarde i Sognet med kun det halve Areal betaler ca. 60 Rigsdaler i Afgift.

Creditkassen for Landejendomme i Østifterne (Landcreditkassen)

Anker Heegaardsgade 4 - København

Laan mod 1. Pr. i Landbrug, Skov- og Havebrug samt Grundforbedringslaan

Kasseobligationer kan noteres paa Navn og kan indskrives

Af de Hundred Tusinder af Oldsager, der findes i Nationalmuseet og vore Provinsmuseer, er en ikke ringe Del — og deriblandt nogle af de mest værdifulde — gennem Aarene fremdraget ved Tørvegravning, Dræning og andet Arbejde i vore Tørvemoser. Ikke alene rummer Moserne mange Oldsager, men takket være Mosedyndets konserverende Evne findes der ogsaa dér saadanne Ting, som ellers aldrig eller kun sjældent er bevaret gennem Aartusinderne, saaledes Sager af Skind, Træ og Tøj.

De Oldsager, der findes i Moserne, hidrører for en væsentlig Del fra Offernedlæggelser i alle Afsnit af Oldtiden. De paagældende Moser — der ofte er ganske smaa — har været hellige Steder, hvor Befolkningen har udlagt Offergaver til Guddommene. Andre Oldsager hidrører fra Bopladsler, særlig fra Stenalderens Perioder, der enten har ligget ved Bredden af Mosen — der dengang helt eller delvis var en Sø — eller som har været anlagt paa selve Mosefladen til Tider, hvor Mosen i hvert Fald tildels har ligget tør, i det mindste om Sommeren. Endelig er en Del Oldsager utvivlsomt Stykker, der er tabt tilfældigt.

I Aarhundreder har der været gravet Tørv her i Landet, men indtil forrige Verdenskrig kun i mindre Omfang. Under Krigen 1914—18 blev Arbejdet i Tørvemoserne stærkt udvidet, og samtidig steg Antallet af Oldsagsfund. Men Tørveproduktionen dengang er dog for intet at regne mod den enorme Produktion, der satte ind i 1940 med den sidste Krig, og som er fortsat ogsaa efter Freden og lige til nu, og som højst sandsynligt ikke vil gaa

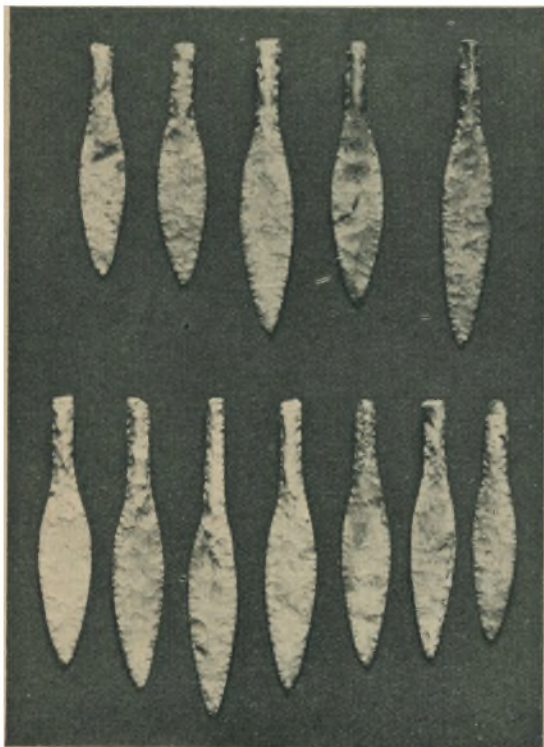

Fig. 1. 12 Flintdolke. Votivfund fra Hørbølle, Møen.

OLDSAGSFUND I I UNDER KRIG

Museumsinsp

meget ned i de nærmeste Aar. Oldtidsforskningen i Danmark har i meget høj Grad nydt godt af al denne Graven Tørv. Mange Tusinde Oldsager er kommet op fra Mosernes Dyb, mange mærkelige og værdifulde Fund er fremdraget. For saa vidt er alt godt; men netop den moderne, maskinelle Stordrift i Moserne, i det haarde Akkord-Tempo, har, samtidig med at der er reddet en Mængde Oldsager, ødelagt endnu flere. Utallige Fund er blevet tilintetgjort i Tørvemaskinerne, eller man har undladt at anmelde Fundene for ikke at faa Arbejdet sinket; andre Fund er optaget af usagkyndige og er blevet mere eller mindre ødelagte, og endelig er nogle Fund slet ikke blevet ænset. I Betragtning af disse sørgelige Fakta satte man fra Nationalmuseets Side allerede tidligt under Krigen et energisk Arbejde ind paa at redde saa meget som muligt. Takket være betydelige Ekstrabestillinger har man været i Stand til hver Sommer at sende et større Antal yngre Videnskabsmænd og unge Studerende ud paa systematiske Moseberegninger, hvor de paagældende har gjort alt for at opspore allerede gjorte Fund og for, tildels gennem trykte Plakater, der opsættes paa Tørveskurene, at vejlede Tørvefolkene m. H. t. eventuelle nye Fund. Pressen og Radioen er blevet flittigt benyttet, og dertil kommer, at man har betalt Finderne rundeligt for alle Fund af blot nogen Betydning, hvad der i høj Grad har stimuleret Interessen blandt Tørvearbejderne, og takket være disse Foranstaltninger tør det siges, at der i de senere Aar er reddet relativt meget, selv om der stadig gaar alt for meget tabt. Foruden de omtalte Moseberegninger har Nationalmuseet foretaget en Række systematiske Udgravninger i flere af de for Oldtidsforskningen vigtigste Moser, først og fremmest i den store Aamose i Midtsjælland, hvor der hver Sommer har været en fast arkæologisk-mosegeologisk Station, og hvor der er opnaaet Resultater af den største Rækkevidde. Netop af Hensyn til disse vigtige Undersøgelser i Aamosen har Nationalmuseet fornylig købt et større Moseareal dér for at sikre det mod Tørvegravning, saa man i Ro og over en længere Aarrække kan arbejde dér.

De Fund, der er fremdraget i vore Tørvemoser under Krigen, omfatter næsten alle Arter af Oldsager, og Fundene strækker sig i Tid fra de ældste Rensdyrjægere, 10—12,000 f. Kr., til og med Oldtidens sidste Afsnit, Vikingetiden, der afsluttes o. 1000 e. Kr. Det vil her være ugørligt at omtale

ANMARKS MOSER

N 1940—1945

L. C. Vebæk

blot en Del af alle disse Fund; ved Siden af en Oversigt over Fundmaterialet maa jeg indskrænke mig til en kort Omtale af nogle af de vigtigste.

Langt de fleste Fund hidrører fra Stenalderen. Fra det Afsnit af den ældre Stenalder, der betegnes som Mullerupkulturen, stammer en lang Række Fund fra sjællandske Moser, først og fremmest fra Aamosen. Der er fremkommet en Mængde Harpuner af Ben og Økser af Hjortetak, og af de sidste er flere ornamenterede. Af særlig Interesse er et Par Hjortetaksøkser — fra Ryemarksgaarden og Lille Aamosen med indridsede Fremstillinger af Mennesker — de ældste kendte Forsøg paa at afbilde Mennesket, der kendes her fra Landet. Desuden er der fundet mange Stenredskaber og Ravsmykker, tilhørende den samme Periode. Et Antal Mullerupkulturs Boplads er undersøgt af Nationalmusæet, saaledes ved Verup i Aamosen, og i de store sydsjællandske Mosedrag ved Sværdborg og Holmegaard, begge Moseomraader klassiske Findesteder for denne gamle Stenalderkultur. Af disse Undersøgelser, der alle er af den største Betydning for Videnskaben, er der Grund til at sige lidt om den i Holmegaard Mose. Der blev her, foruden en Mængde Vaaben og Redskaber af Ben, Hjortetak og Sten, fremdraget en Del Sager af Træ, af tildels hidtil ukendte Former, saaledes nogle Flitsbuer og flere Typer af Pile.

Fra den Yngre Stenalder har vi, foruden et stort Antal enkeltfundne Økser, Dolke, Pilespidser o. a. af Flint, ikke faa Fund, der maa karakteriseres som hidrørende fra Offernedlæggelser, de saakaldte Votivfund. Til denne Kategori hører bl. a. et Par smukke Fund fra Vester Nebel i Vestjylland, bestaaende af 8 Flintøkser og 1 Flintmejsel, og en Samling paa ikke mindre end 12 elegante Flintdolke fra Haarbølle paa Møen (Fig. 1). I talrige Tilfælde er der fundet Lerkar, ofte af smukke Former og nydeligt ornamenterede; utvivlsomt drejer det sig i de fleste Tilfælde om Lerkar, der har været udsat i Moserne med Madofre til Guderne. I Reglen gaar Lerkarrene helt tabt ved Tørvegravningen; men takket være den faste Stab af Videnskabsmænd i Aamosen har det her været muligt at faa undersøgt og optaget adskillige „Mosepotter“, der næsten alle er fra Dyssetiden. Fra flere Moser stammer store Fund af Ravsmykker, der har været ofret til Guderne. Det største af alle disse Ravfund — og det største, der nogensinde er gjort her i Landet — er fra Mollerup i Salling; der fand-

tes her ca. 12,000 Ravperler, nedlagt i to Lerkar. Fundet er nu paa Skive Museum.

En interessant Fundgruppe fra Moserne er de saakaldte Stammebaade, Oldtidsbaade, forarbejdet af en Træstamme. Rundt i Landet er der fundet en Del Stykker, men særlig i Aamosen, hvorfra der kendes ca. 15, der alle synes at tilhøre Yngre Stenalder, og det har her været muligt at gøre en Række interessante Iagttagelser vedrørende disse Baade, ligesom det er lykkedes at faa nogle Stykker op af Tørven og ind paa Nationalmuseet, hvor de er blevet konserveret. Undersøgelserne har vist, at flere af disse Baade er af kultisk Art; de har næppe kunnet benyttes til Sejlads, men er blevet udsat i den forudoms Sø som Led i en Offerhandling.

Bronzealderen er mere sparsomt repræsenteret i Krigens Mosefund, og dog foreligger der ogsaa fra dette Afsnit af vor Oldtid adskillige smukke Stykker, der er fremkommet ved Tørvegravningen, saaledes flere fint ornamenterede Hjortetaksøkser og nogle velbevarede Bronzesværd. Dertil kommer eet Fund, der overstraaler alle de øvrige, og som hører til de mærkeligste og ypperste, der kendes fra Bronzealderen, nemlig de to prægtige Bronzehjelme fra Viksø Mose paa Sjælland. De to Hjelme, der begge er udstyret med et Par store, krumme Horn, og iøvrigt er nøjagtig ens (den ene her gengivet Fig. 2), er ret velbevarede. Viksø-Hjelmene, der utvivlsomt repræsenterer en Offernedlæggelse, er enestaaende i Europa. De er næppe lavet her i Landet, snarest i Norditalien, og de tilhører formentlig Begyndelsen af 1. Aartusind f. Kr. Nu staaar Hjelmene paa fremtrædende Plads i Nationalmuseet og udgør en af dets største Skatte.

Ogsaa Oldsager fra Jernalderen har Tørvegrav-

Fig. 2. Den ene af Bronzehjelmene fra Viksø.

Tre Generationer.
Fra Slægtsfesten paa Elmegaard i Vejleby.
(Se Artiklen i forrige Numer.)

ningen bragt for Dagens Lys. Det drejer sig om adskillige Redskaber og Vaaben, de fleste Enkeltfund — saaledes et prægtigt Vikingesværd fra Randers-egnen, nu i Randers Museum — og ikke saa faa Smykker, de fleste af Guld, ogsaa fortrinsvis fundet enkeltvis. Dertil kommer flere Votivfund, hvoraf maa nævnes et fra en Mose ved Tranum Klit i Han Herred, bestaaende af en rigt ornamenteret Bøjle-naal af Sølv, et Par Guldfigerringe, nogle Smaa-dele af Sølv og 93 Glasperler, alt fra Germansk Jernalder, samt de to mærkelige Fund, der er gjort i en lille Mose ved Smederup, nær Odder. I denne Mose fandtes i 1942 en Brønd af Træplanker, med et mægtigt Trækar som en indre Beklædning; i dette Trækar, det største, der kendes fra Danmarks Oldtid — fandtes bl. a. 14-15 Lerkar. Aaret efter fremdroges et stort Antal Bronzeringe, af forskellig Form og Størrelse, over 300 Stykker, det største Fund i sin Art her i Landet. Begge Fund, der findes paa Nationalmuseet — idet dog en Del af Bronzeringene er deponeret paa Odder Museum — repræsenterer utvivlsomt Offerneklæggelser i keltisk Jernalders ældre Del, 3-400 f. Kr.

Af Fundene fra Jernalderen bør endnu nævnes et Par Grupper, dels de saakaldte „Moselig“, mer eller mindre mumificerede Lig af Mennesker, i Reglen med velbevarede Klæder — bl. a. et Fund fra St. Arden i Himmerland — dels de store Vejanlæg, der er konstateret i forskellige Moser. En særlig imponerende Vej er afdækket i en lille Mose ved Tibirke i Norsjælland (Forsiden).

Til Slut kan bemærkes, at de, der maatte være interesseret i at faa lidt mere at vide om de Oldsagsfund, der er gjort i Moserne under Krigen, kan faa Oplysning herom i Aarsskriftet „Fra Nationalmuseets Arbejdsmark“, 1941-46, hvor der findes rigt illustrerede Artikler om de fleste af de her omtalte Fund.

I denne Oversigt er kun medtaget Fundene fra selve Krigsaarene, indtil Kapitulationen. Som bekendt er der ogsaa siden gravet en Mængde Tørv, og de sidste Aar har ligeledes givet adskillige gode Mosefund, Maaske der vil blive Lejlighed til i en senere Artikel at komme lidt ind paa disse Fund.

C. L. Vebæk.

Samfunds- og Landboforhold i Middelalderen

*Trods Trællekaarene var der Kraft
i Middelalderens Bondebefolkning*

Vore gamle Gravhøje fortæller, at vore tidligste Forfædre foretrak Havet, Indsøerne og Aaløbene med deres Fiskerigdomme fremfor Agerdyrkingen og alle dens Besværligheder, og at det faktisk først har været den stigende Befolkningsmængde, der har tvunget Oldtidens Befolkning ind i Landet, hvor man paa et relativt tidligt Tidspunkt er begyndt at slutte sig sammen i Landsbyer. Fiskeri og Jagt har dog fortsat været den afgørende Indtægtskilde, medens Jordens Dyrkning i en ret udstrakt Grad har været overladt til den talrige Klasse af Trælle, af hvilken Manden fik Lov til at bruge Hakken eller Ploven, medens Kvinden maatte dreje Møllestenen. Kristendommens Mildnelse af de raa Sæder og Vikingetidens Indskrænkning har dog efterhaanden bevirket, at Skoven er faldet for Øksen og Ploven, medens Kvægavlen og Agerbruget har erstattet Jagten og Fiskeriet.

Forholdene i Middelalderen har sikkert ikke været lystige, idet Sørøverne hægede de danske Kyster og afbrændte Landsbyerne, medens de tilfange-tog Befolkningen. Økonomisk derimod synes det at have været ret godt at være Bonde i baade det 11. og 12. Aarhundrede. I den ældste Middelalder kendte man saaledes ikke Gaarde med udstrakte Jorder og endnu mindre samlede Godser. Efterhaanden som Agerbruget skred frem, fulgte rige Bønder eller Herremænd imidlertid Kongens Eksempel og lod deres Jord dyrke ved mindre heldigstillede Folk, saasom frigivne Trælle eller fattige Bønder, imod at disse for visse Dages Arbejde fik Bolig og Grund paa Fondens, Kirkens, Kongens eller Herremændenes Ejendom. Maaske var dette Oprindelsen til Fæstevæsenet og Hoveriet. I Begyndelsen var det en let Byrde, men siden blev det i sin Udvikling et Aag, som den danske Bondestand havde svært ved at bære. Fæstebønderne fremkom dels af fribaarne Mænd, der ingen Selvejendom besad eller havde opgivet samme for Tidernes Tryk, dels af frigivne Trælle, der nu blev Landboere eller jorddyrkende Fæstebønder, som Husbonden maatte tage under sin Beskyttelse. I samme Forhold som Adelens og Gejstlighedens Vælde steg, indskrænkedes Kongens Magt og Myndighed, medens Bondestanden maatte nøjes med den daarligste Plads blandt Rigets Stænder. Bonden sank langsomt, men sikkert ned i Trællekaarene; Selvfølelsen forsvandt, og han gav sjældnere og sjældnere Møde paa Tingene og tabte derved lidt efter lidt sin tidligere Magt og Indflydelse, idet han efterhaanden helt fortrængtes af „Herrerne“. Det er den gamle Historie, der gentager sig alle Vegne: naar nogle holder fast ved Vaabnene, medens andre lægger dem fra sig og udelukkende hengiver sig til Jordens Dyrkning, maa de første ret naturligt blive de sidstes Herrer. Og eftersom

Adelen ved Hjælp af den tilstaaede Skattefrihed forøgede sine Jordegodser, formindskedes efterhaanden Selvejernes Antal blandt Bønderne — de blev Fæstere. De mere velhavende Adelsbønder lod opdyrke store Landstrækninger, oprettede nye Landsbyer, som de befolkede med Fæstere.

Og Danmarks Kraft og Selvstændighed var paa retur. I Begyndelsen af det 14. Aarhundrede var der faktisk intet tilbage af det forhen saa store og stolte Danmark. Det meste var pantsat til tyske Voldsmænd. Den fjerde Valdemar — af Bønderne kaldet den onde — maatte derfor tage fat med Kraft og Streghed for „atter“ at skaffe „Dag“ i Danmark, og hverken Bonden, Soldaten eller Købmanden havde Ro, men blev drevet frem til Slæb og Arbejde. Selv om det var strenge Aar, saa gik det dog fremad indtil 1349, da den frygteligste af alle Landeplager — den sorte Død — trængte ind over Danmarks Grænser og i Løbet af 2 Aar kostede en Trediedel af hele Landets Befolkning Livet. Agrene laa udyrkede hen og groede over med Lyng. Hedernes Udstrækning tiltog, Kvæget løb vildt omkring, og Husene stod tomme hen og faldt sammen. Kirkegaardens indviede Jord kunde ikke rumme de Døde, der slæbtes ud paa Markerne, hvor de jordedes i store Fællesgrave. Hvor underligt det end kan lyde, saa befæstede denne Ulykke dog Valdemars Magt og bidrog til en helt ny Ordning af Forholdene. Thi det Pant var hurtigt indløst, fra hvil-Vornedskabet og Hoveriet, som først havde fremtraadt i en mild Form, tog efterhaanden til og var allerede ved det 15. Aarhundredes Begyndelse blevet et trykkende Aag paa Bondestandens Skuldre.

Sædarterne, man dyrkede den Gang, var praktisk taget de samme som nu. Af Hvede dyrkedes der dog ikke ret meget, og den var af samme Grund en meget eftertragtet Vare. I Aaret 1506 protesterede de fynske Bønder saaledes mod at give Præsterne Tiende af Hør, Hvede og Boghvede samt Bistader. Præsterne klagede imidlertid til Provsten, og Enden paa Visen blev, at Bønderne maatte bøje sig. Fællesskabet, der havde sin Grund i den fjerne Oldtid, var paa dette Tidspunkt almindeligt udbredt over det meste af Europa. Her i Landet var Haven og Toften saavel som enkelte Vange ikke indbefattet under det almindelige Fællesskab. Det samme var Tilfældet med enkelte Jordstykker udenfor Bymarkens Grænser, som enten Ejeren eller hans Forgængere havde købt. Fæstegaarde, der i en Aarrække stod øde, var især udsat for at faa „frapløjet“ deres Agre. Naar der saa af denne eller en anden Grund opstod Tvistigheder, maatte der foretages „Rebning“ i den omtvistede Mark, og blev Klagen offentlig paatalt, saa at Bymændene ikke selv kunde afgøre Sagen, maatte Kronens Embedsmænd træde til, og Sagen faldt da gerne ud til Tab for Landsbyen, eftersom al den Jord, der fandtes mere, end der svarede Landskyld af, uden videre blev frataget Landsbyen. Paa denne Maade er flere „Enestegaarde“ og Bol opstaaet, som følgende fik deres Jordlod paa et eller flere Steder uden Fællesskab med den nærmeste By. Alt Byens Kvæg græssede i en fælles Græsmark, og blandt Kvæget var et ikke

ringe Antal Stude, som var en vigtig Indtægt for Bønderne. Dette blev imidlertid delvis forbudt i 1524 og senere helt forbudt. Hesteavlens var ellers en af Landbrugets bedste Indtægtskilder i disse Aar, men var i Almindelighed ikke noget, den almindelige Bonde beskæftigede sig med.

Hvad angaar Fæstebondens Afgifter, saa bestod en ret væsentlig Del heraf af Korn (Landgilde) og Gæsteri samt Smaaredsel. Landgildet var en Afgift, som en Gang for alle var bestemt, og hvis Størrelse rettede sig efter Jordens Udstrækning og Godhed, men tillige begrænses af, hvad der var Sæd og Skik paa vedkommende Egn. Enkelte Steder betalte man dog ogsaa Landgilde med Svin, Faar o. l., foruden hvad der regnedes med i Smaaredsel: Høns, Gæs, Ænder o. l. Gæsteri var Underholdning af Jorddrottens Svende, Heste, Hunde osv. i et bestemt Antal Dage om Aaret.

Naar Fjenden kom til Landet, skulde allerede efter Kong Frodes Lov enhver Mand kæmpe, selv den ufri. Og denne Forpligtelse vedblev naturligvis at gælde igennem hele Middelalderen. Den fattigste Del af Befolkningen, som ingen Vaaben havde, var udrustet med Køller, som under flere Kampe viste sig at være et ganske fortrinligt Vaaben.

Misvækst og Dyrtid var to Ting, som Gang paa Gang fremkaldte store Rystelser i Datidens Bondesamfund, og ofte forværredes disse Foreteelser ved alvorlige Sygdomsepidemier. Spedalskhed var en af de frygteligste og mest afskrækkende Lidelser i Middelalderen ogsaa her i Landet. I det 16. Aarhundrede aftog denne Sygdom imidlertid ret hurtigt og forsvandt efterhaanden helt af sig selv. Men just som dette skete, kom en anden Epidemi her til Landet, det var den veneriske Syge, som nævnes første Gang her i Landet i 1502, da den rasede med stor Heftighed. Sygdommen optraadte som en meget smitsom Epidemi, i hvilken de angrebte ofte var uden Skyld. Fælles Drikkekar, daarlig Hygiejne var væsentlige Aarsager hertil. Om Sommeren 1520 rasede Svedsoten i København og bredte sig i de efterfølgende Aar ud over hele Landet. Det var den saakaldte engelske Sved, fordi den først havde vist sig i England. Den slog ned som et Lyn, men havde ofte Døden til Følge. Navnlig rantes ganske unge Mennesker af Sygdommen. Misvækst og Dyrtid forværrede Tilstandene, og da den var paa sit højeste, døde i København alene henved 400 Mennesker om Dagen. Paa Landet var Forholdene om muligt endnu være. Læger fandtes ikke, og man var i en ret stor Udstrækning henvist til Hjælp fra kloge Koner eller omstreffende Munke og Nonner, der øvede Lægekunst enten ved Kvaksalveri eller andre Troldomskunster.

Men dette til Trods saa holdt Bondestanden sig i en ret udstrakt Grad sund. Der var Kræfter i den gamle Trællebefolkning, og selv om den følte sig ufri, saa forsagede den ikke under selv det haardeste Tryk. Intet Nederlag, ingen Undertrykkelse formaade at knuge Bonden helt, men mørkere skulde det komme til at se ud efter Grevens Fejde i Aarene 1534-36 og Svenskekrigen godt 100 Aar senere.

Rasmus Nielsen:

Bondevennernes Selskabs Historie

(1846 — 66)

Oberst Tscherning havde i den midt i Marts 1854 sluttede Rigsdagssamling skilt sig fra Flertallet af Bondevennerne eller Venstre og ogsaa fra hans Medbestyrere af Bondevennernes Selskab med Hensyn til Forfatningssagen og Mistillidsadressen til Højreministeriet A. S. Ørsted. Hans Stilling til dette var modsat Bestyrelsens, hvilket havde faaet ham til i en lang Skrivelse af 16. Marts at udmelde sig af Bestyrelsen; men han blev ved med at være Medlem af Selskabet.

Bestyrelsen svarede ham 18. Marts, takkede ham for hans Virksomhed for Selskabet og beklagede meget hans Udmeldelse.

Det var et meget haardt Slag for Bestyrelsen, at en af dens betydeligste Medlemmer meldte sig ud. Ja, denne Begivenhed rystede ligefrem Selskabet i sin Grundvold.

Fra flere forskellige Sider opfordrede man Tscherning til at genindtræde i Bestyrelsen eller stifte et nyt Selskab; men han sagde nej til begge Forslag.

Formanden Balthazar Christensen rettede 24. Marts 1854 følgende Appel til Bondestanden, og den blev tiltraadt af de to andre Bestyrelsesmedlemmer, I. A. Hansen og O. Nielsen:

„Den 1. Juni vil Bondevennernes Selskabs 8 Aar være tilbagelagt.

Hvorledes vi har arbejdet, og hvad vi har virket i disse Aar for Folkets almindelige og Bondestandens særdeles Formaal, ligger for Dagen i Kendsgerninger.

Af vort Selskabs Hovedformaal staar Gennemførelsen af Fæsteforholdets Afløsning endnu tilbage.

Denne vigtige Reforms Tid og Vilkaar vil væsentlig afhænge af, hvorvidt vi ved Indførelsen af Fællesforfatningen for det hele Monarki i Overensstemmelse med Kongens Kundgørelse af 28. Januar 1852 vilde kunne bevare vor af det nuværende Ministerium saa lidet velsete, grundlovshjemlede Forfatning for det egentlige Danmark i den Udstrækning, som den foreløbig er voteret af begge Ting under det nu tilendebagte Rigsdagsmøde. Ved at stride for en saadan Opretholdelse af vor Grundlov strider vi derfor tillige for Fæsteafløsningen. Vi maa uden Tvivl endog først have sejret i Kampen for hin, forinden vi vil kunne sejre i selve Kampen for denne.

Den nærværende Fremtid tegner imidlertid i begge Henseender ugunstig.

Det er derfor dobbelt smerteligt, at vort Selskabs mest fremragende Medlem, Oberst Tscherning,

ifølge Uoverensstemmelse med os andre om Bedømmelsen af Behandlingen af Ministeriet Ørsted og dettes Optræden, navnlig med Hensyn til vor Grundlovs Omdannelse, har udmeldt sig af vort Selskabs Bestyrelse.

Udtrædelsen af denne Mand, der har indtaget en saa udmærket Plads i vor Midte, maa naturligvis opfordre til det Spørgsmaal, om vort Selskab paa Grund deraf maaske straks bør slutte sin Virksomhed, eller om det uden Hensyn hertil kan og bør vedblive som hidtil.

Afgørelsen heraf maa bero paa, hvorvidt Bondestandens Tillid og Deltagelse vil vise sig urokket...

Dem, som enten allerede er indtraadt eller under de nærværende Omstændigheder maatte ville indtræde i Bondevennernes Selskab for det kommende Selskabsaar, tillader jeg mig derfor herved at anmode om snarest muligt, men senest inden Udgangen af førstkommande Maj, at anmelde skriftlig igennem de nærmeste Distriktsformænd for Selskabets Sekretær og Kasserer, Folketingsmand Tronier, Nybrogade Nr. 4, at de endnu for Aaret 1. Juni 1854 til 1. Juni 1855 vil være Medlemmer af Selskabet.

Dersom disse Anmeldelser ikke maatte udvise et tilstrækkeligt Antal for den kraftige Fortsættelse af Selskabets Virksomhed, vil jeg deri se et Bevis for, at Erkendelsen af vor Forenings Nødvendighed og Tilliden til mig som Fører i Bondestanden er svækket. Jeg vil da lade Selskabet ophøre med Udgangen af iværende Selskabsaar.

Anmeldes derimod i det mindste det sædvanlige Antal Medlemmer, vil jeg med den Bistand fra mine ovennævnte to Medbestyrere, der for dette Tilfælde er mig tilsikret, fremdeles gøre mit Bedste for, trods Tidsforholdenes Vanskelighed, snarest muligt at opnaa Fæsteafløsningens Gennemførelse og andre Bondestandens særdeles Formaal, jævnsides med Opretholdelsen og Udviklingen af vor Grundlovsforfatning til Fyldestgørelse af Folkefrihedens øvrige Krav og Trang.

Denne Appel vakte stor Opmærksomhed i Bondestanden og bidrog til, at mange skyndte sig at betale deres Medlemsbidrag for det kommende Aar. Det blev ogsaa drøftet blandt Landboerne, om Bondevennernes Selskab skulde bestaa eller ophæves.

Fæstehusmand Peder Hansen i Lundby ved Præstø, Gdr. Anders Larsen i Skuderløse ved Ringsted og Gdr. Ludvig Mortensen i Marbjerg ved Roskilde opfordrede kraftigt i „Folkebladet“ (Almuevennen) i April 1854 Bønderne til at slutte sig

til Bondevennernes Selskab, for at det kunde vedblive at bestaa.

„Holbæk Amts Avis“ skrev, at Bondestanden nu ikke længer burde opretholde Selskabet, da den nu var ligeberettiget for Loven med de øvrige Statsborgere.

Hertil bemærkede Redaktør I. A. Hansen i „Folkebladet“ (24. April 1854), at Fæstebonden var stillet i et Underdanighedsforhold til Godsejeren, der satte ham i Klasse med et Tyende. Han skulde vise Godsejeren Agtelse, Ærbødighed, Hørighed og Lydighed.

Sorø Amts Landkommunalforening vedtog enstemmigt 13. Maj at sende en Tillidsadresse til Bestyrelsen for Bondevennernes Selskab og opfordrede den til at supplere sig med anerkendte Frihedsmænd.

B. Christensen svarede 27. Maj, at Bestyrelsen ikke vilde supplere sig.

Tronier ophørte med at være Sekretær og Kasserer 31. Maj 1854, og I. A. Hansen overtog Bestillingen.

Bestyrelsen vedtog 10. Juni, at Selskabet burde beholde sit nuværende Navn, „der nu engang havde erhvervet politisk og historisk Betydning og Berettigelse“, og at det især for Øjeblikket baade af politiske og personlige Hensyn var utilraadeligt at supplere sig. En Forsamling i Lyngby havde nemlig henstillet til Bestyrelsen, at Selskabet burde forandre Navn, og at den burde supplere sig.

Imidlertid modtog B. Christensen Besked fra mange Distriktsformænd om Antallet af Medlemmer, saa han blev klar over, at deres Antal ikke ubetydeligt oversteg det sidste Aars Medlemstal. Han kunde derfor meddele i „Folkebladet“ for 26. Juni, at Bondevennernes Selskab fremdeles vedblev at bestaa og som hidtil at virke for sit Formaal med alle de Midler, der var til Bestyrelsens Raadighed.

Landstingsmand O. Nielsen udmeldte sig 11. Juli 1854 af Bestyrelsen, men vedblev at være Medlem af Selskabet. Bestyrelsen bestod nu kun af 2 Medlemmer. Formanden Balthazar Christensen og Kassereren I. A. Hansen.

De holdt Møde 22. Juli og vedtog at indbyde alle Selskabets Distrikts- og Sogneformænd til et Møde i Sorø Søndag 1. Oktbr. 1854 Kl. 3.

Der mødte over 300 Medlemmer i Sorø, hvoriblandt der var Distriktsformænd fra Sjælland, Fyn og Langeland.

Formanden B. Christensen aabnede Mødet med at takke alle de tilstedeværende, fordi de var mødt saa talrigt. Han gav i korte Træk en Skildring af det alvorlige og farefulde i den nærværende politiske Stilling og omtalte Selskabets Andel i og Forhold til den politiske Kamp, der for Tiden førtes. Han omtalte Tschernings Udtræden af Bestyrelsen og sagde, at Selskabet vilde vedblive at bestaa.

I. A. Hansen sagde, at alle Selskabets Programpunkter var opfyldt undtagen Fæsteaflysningen. Mange Godsejere solgte nu frivilligt deres Fæstegaarde, da de var bange for en Tvangsløv. Han omtalte Forandringerne i Bestyrelsen fra

Stiftelsen til nu, da den kun bestod af 2 Medlemmer. Han meddelte, at Selskabet nu havde ca. 10,000 Medlemmer.

B. Christensen fandt det utilraadeligt og uudførligt at supplere Bestyrelsen, saa længe de politiske Forhold var saa forstyrrede. „Man kunde udsætte sig for at faa ny Uenighed ind i Bestyrelsen, hvilket saa let opkommer i saadanne Tider mellem Mænd, der iøvrigt er enige om Maalet, hvortil der skal stræbes; men jo flere man var, des lettere opkom en saadan Uenighed“.

Flere Distriktsformænd udtalte Tillid til Bestyrelsen. Enkelte kunde dog ønske, at Bestyrelsen blev udvidet med Mænd fra hvert Amt.

Til Slut vedtog Forsamlingen enstemmigt, at en Forøgelse af Bestyrelsesmedlemmernes Antal ikke ansaas for ønskelig, og erkendte det rigtige i ikke denne Gang at bringe Fæsteaflysningsloven til Forhandling i Rigsdagen.

Man sluttede med et tarveligt Maaltid under en af Alvor og Gemytlighed blandet Stemning.

Da Ministeriet Ørsted ikke kunde enes med Folketinget om Grundlovsforandringen, blev det opløst, og et nyt Valg blev fastsat til 1. Decbr. 1854. De fleste Folketingsmænd var imod Ministeriet. Der var nogle faa Bondevenner, som holdt med Ministeriet. Bondevennernes Selskabs Bestyrelse fraaadede naturligvis at genvælge dem.

Valget gik Ministeriet imod, og det gik af. Det nationalliberale Ministerium Bang blev saa dannet.

31. Marts 1855 sendte Bestyrelsen en skriftlig Opfordring til Overretsprokurator Carl Christian Alberti, der var Folketingsmand for Sorøkredsen, og som havde sluttet sig til Bondevennerne uden dog at være Medlem af Bondevennernes Selskab, Skoleinspektør Frederik Frølund, som var Folketingsmand for Fuglebjergkredsen, og Major L. M. Müllen, der var Folketingsmand for Ringstedkredsen, om at indtræde i Bestyrelsen fra 1. Juni, idet „vi har troet, at Tiden var kommet, da vi uden Fare kunde forsøge at forstærke Bestyrelsen, naar det kunde ske med Mænd, med hvem vi kunde have grundet Haab om at samvirke paa Grund af, at vi hidtil saavel i de almindelige politiske som i Selskabets særlige Anliggender har fundet, at de stemte med os“.

De boede alle tre i København. De svarede alle tre skriftligt ja. Frølund bemærkede, at han ikke kunde deltage i Rejser ud paa Landet. Müllen skrev, at han havde samme Mening som den nuværende Bestyrelse, som han i lang Tid havde kendt, hvorfor han ikke frygtede for Uoverensstemmelse med den.

Allerede 14. Maj var de ny Bestyrelsesmedlemmer indtraadt i Bestyrelsen, som fra nu af til Selskabets Ophør i 1866 bestod af C. C. Alberti, Balthazar Christensen, F. Frølund, I. A. Hansen og L. M. Müllen. B. Christensen blev Formand og I. A. Hansen Sekretær og Kasserer.

Ministeriet Bang fik Rigsdagen til at vedtage, at Junigrundloven skulde indskrænkes til kun at gælde for Kongerigets særlige Anliggender, mens en Fællesforfatning skulde oprettes for hele Monarkiet, og dens Rigsraad skulde varetage de fælles Anliggen-

der: Udenrigspolitik, Militær, Told og delvis Finansvæsen.

I den Anledning skulde Rigsdagen ifølge Grundloven opløses. Folketingsvalget blev fastsat til 14. Juni 1855.

Bestyrelsen for Bondevennernes Selskab udsendte 14. Maj en lang Henvendelse til Bondestanden. Den omtalte heri, at den nødtvungen havde sluttet sig til Kundgørelsen af 28. Januar 1852 og stemt for Toldgrænsens Forlæggelse til Elben og Arvefølgen. Den var imod Ministeriet. Den haabede, at Ministeriet Bang og Rigsdagen i Forening snart kunde afslutte Forfatningssagen. De omtalte udførligt Fæstesagens Historie siden 1849.

Til Slut hedder det: „Møder da nu ved Valgene med en fuldbevidst Villie og vælger ikke Modstandere af Friheden og Folkets Rettigheder eller blinde Fusentastere, der tror, at alt kan opnaas ved blot at paastaa det; men vælger virkelig folkelig- og frisindede, helst prøvede Mænd, der alvorligt vil det mulige og ikke ofrer dette for det umulige. Sluttes eder dernæst til Bondevennernes Selskab og bidrager derved eders til, at den vigtige Reform, der forestaar i vort borgerlige Samfunds indre Væsen, kan snart og heldigt føres til Ende!“

„Sjællandsposten“ i Ringsted skrev, at Bondevennernes Selskab 14. Juni havde lidt 4 afgjorte Nederlag i Roskilde, Køge, Frederikssund og Skelskør, idet Højre havde erobret disse Kredse fra Bondevennerne.

Rigsdagen vedtog Grundlovsindskrænkningen, og Tidspunktet for dens Ikrafttræden, skønt Bondevennerne stemte imod det sidste, fordi de ikke syntes om den Fællesforfatning, som Ministeriet udstedte 2. Oktober 1855.

Bestyrelsen indbød Medlemmer og Venner til Møder i Svindinge 16. Juni, Gjels Kro 30. Juli, Sønderø Kro paa Fyn 31. Juli, i Sorø 1. August, Sonnerup Kro 3. August og Tubæk Kro 4. August for at forhandle om, hvorledes Selskabet i den nærmeste Tid burde optræde i Forfatningssagen og i den egentlige Hovedsag: Fæstevæsenets Afløsning. Tidspunktet for de sidste Møder var lidt uheldigt, da de faldt midt i Høsten. Men de politiske Forhold var paa ny blevet saa vanskelige, at Bestyrelsen ønskede at faa Lejlighed til at udtale sig mundtligt for sine Venner.

I Gjels Kro var der kun mødt faa Mænd; i Sønderø, Sonnerup og Tubæk var derimod mødt et temmeligt stort Antal og i Sorø et meget stort Antal. I. A. Hansen sagde, at Bestyrelsen havde udarbejdet en Petition om Fæstevæsenet, som han opfordrede Medlemmerne til at underskrive, hvorefter den vilde blive sendt til Rigsdagen. Han gennemgik den Punkt for Punkt og besvarede forskellige Spørgsmaal og Bemærkninger, der blev fremsat.

Ved de to sidste Møder var Alberti og Müllen til Stede, og ved de tre foregaaende Alberti og Frølund. De udtalte Bestyrelsens Dom over det nu offentliggjorte Fællesforfatningsudkast. De erklærede, at Bestyrelsen var bestemt paa at modsætte sig Grundlovsforandringens Ikrafttræden, saa længe

der ikke forelaa en anden Fællesforfatning, som kunde være antagelig.

Forsamlingerne fulgte med stor Opmærksomhed Forødragene og tilkendegav til Slut, at de bifaldt Bestyrelsens Udtalelser.

Enkelte Modstandere af Selskabet var til Stede ved alle Møderne, men de blandede sig kun i Forhandlingerne ved Mødet i Sønderø, som fik et livligt Forløb, fordi Baron Blixen Finecke og Prokurator og Branddirektør Jespersen udtalte deres Meninger.

Uden danske Slægtsgaarde var Nordslesvig ikke blevet dansk

Slægtsgaardsforeningen for Møn holdt Onsdag d. 25. Juni Møde paa „Skandinavien“. Tilslutningen var ikke særlig stor.

Formanden, Kammerherre Scavenius, Klintholm, bød velkommen og gav Ordet til Redaktør Jens A. Petersen, Kalundborg, der holdt et interessant Foredrag om Slægtsgaardsbevægelsen.

Han fortalte om en Samtale, han i sin Tid under Landbrugskrisen i 30-erne havde haft med Professor Hartwig Frisch, overfor hvem Red. Petersen havde anført Betydningen af, at Slægtsgaardene bevaredes for samme Slægt.

Professoren havde ikke kunnet fatte, at det var saa forfærdeligt, selv om en Ejendom gled bort fra den Slægt, i hvis Besiddelse den havde været gennem mange Aar.

Professoren anførte, at det, at en Gaardejer af økonomiske Grunde blev tvunget bort fra sin Gaard, ikke var værre, end naar en Arbejder paa Grund af Arbejdsløshed blev tvunget bort fra sin 2 Værs. Lejlighed.

Red. Petersen havde forgæves forsøgt at faa Professorens til at forstaa, at det nu ikke helt var det samme; thi fik den Arbejdsløse bedre Arbejde, kunde han maaske faa en 3-Værs Lejlighed, og saa fandt han sig vel bedre tilpas end i den 2-Værs., og der var ikke slaet noget i Skaar af den menneskelige Livslykke, som det sker, naar Indehaveren af en Slægtsgaard tvinges bort fra de Stuer, hvor han har boet og virket. Selv om det maaske lykkes at faa en anden Ejendom, er han dog rykket bort fra den Plet, hvor hans Slægt har levet og virket, og som maaske var blevet helligt.

Professor Hartwig Frisch kunde som sagt ikke forstaa det. Det var ikke af Vrangvilje, for han er en meget forstaaende Mand, der vil det bedste for alle.

Om Hartwig Frisch er desværre ikke den eneste, der ikke forstaaer Slægtsgaardsbevægelsens Betydning. Ogsaa mange Landmænd mangler Forstaaelsen.

Taleren ejede selv en lille Slægtsgaard i Jylland, og den var for ham hans Livs Midtpunkt, skønt han ikke kunde bo der til daglig. Han kunde godt sælge den og faa en Del Penge for den; men han vilde føle sig rodløs og fattig, om han solgte den, som i 300 Aar havde været i hans Slægts Eje.

Han mente ikke, Betegnelsen Slægtsgaard var helt rigtig, idet der var andre end lige netop Bøndergaardene, der var Slægtsejendomme.

Taleren kom nu ind paa de Forslag til Jordreformer, der var fremme. Han var ikke principiel Modstander af Udstykning, og det kunde Slægtsgaardsforeningen som saadan heller ikke være Modstander af; thi det er en upolitisk Forening. Det er naturligt, at vi skal have Jordreformer, og at Ungdommen skal sikres Plads paa Danmarks Jord; men Udstykning skal ogsaa være økonomisk forsvarlig, og Slægtsgaardsforeningen maa kræve, at saa længe der er Jord at faa andet Sted, skal Slægtsgaardene være fredede.

Taleren kom ind paa de Vanskeligheder, der vilde komme, og han fastslog, at uanset om Krigen var kommet eller ikke, vilde vi være kommet ud i en ny Landbrugskrise som en Fortsættelse af 30-ernes Krise. England maa staa tættere sammen med sine Kolonier og Dominionslande end nogensinde. Danske Varer er Luksus i England i Øjeblikket, og kommer den Dag, hvor England lukker af for Importen fra Danmark, har vi kun de saakaldte sekundære Markeder.

Med en alvorlig Landbrugskrise kommer Vanskelighederne med at klare baade det ene og det andet, og Taleren kunde tænke sig en Fredningslov for Slægtsgaardene.

Han opstillede i Relation hertil Spørgsmaalet, om Slægtsgaardene da havde nogen Betydning for Samfundet som Helhed, og besvarede det med et afgjort Ja, idet han henviste til, at saafremt de gamle Slægtsgaarde ikke havde eksisteret i Sønderjylland, vilde Nordslesvig i 1920 have stemt tysk. Det var paa de gamle Slægtsgaarde dernede, at Danskheden levede.

Slægtsgaardene bidrog til en Højnelse af de sociale Muligheder, idet der paa de gamle Slægtsgaarde var det rette Tillidsforhold mellem Husbond og Tjenestefolk, og det skulde nok vise sig, at hvor Slægtsgaardene forsvandt, vilde de sociale Udgifter stige. Det var ogsaa fra de gamle Slægtsgaarde, at saadanne Goder som Mejerier, Biblioteker, Højskoler o. s. v. var udgaet. Man kunde ogsaa pege paa de Møbler, der var i de gamle Slægtsgaarde, og som havde haft sin Betydning for Møbelindustrien, idet man havde indset den Skønhed og Harmoni, der var i gamle Møbler.

Hvor Indehaveren af en Slægtsgaard er sig sit Ansvar bevidst, der kæmpes for hele Landet, der satte man Livet ind for Bevarelsen af Værdier, der stod man sammen og blev en Enhed, som den danske Befolkning var det under Verdenskrigen og den tyske Besættelse.

Men den, der ejer en Slægtsgaard, ejer den faktisk ikke, thi den ejes af Slægten; men Vedkommende har Forpligtelser. I de allerfleste Tilfælde fortryder den, der sælger en Slægtsgaard, snart sin Handel og føler sig fattig og rodløs, selv om han maaske har faaet en Del Penge.

Der vil uvægerligt komme onde Tider; men naar de kommer, maa vi staa sammen og tage bedre fat paa at bevare det fra Slægten nedarvede.

Desværre er der en Del brave Mennesker, der ikke forstaar dette. Men vi maa søge at skaffe øget Interesse for vor Bevægelse; thi derved bekæmper vi dels Landbrugskrise og dels Arbejdsløshed. Vi

maa kalde paa Aanden fra Besættelsesaarene. Den ydre Fjende er farlig, men værre er den indre.

Formanden takkede for det interessante Foredrag. Hvad der særlig havde interesseret ham var Udtalelserne om Sønderjylland og Slægtsgaardernes Betydning for Danskhedens Bevarelse dernede.

Slægtsgaardsforeningen

for Næstved og Omegn

har afholdt Generalforsamling paa Missionshotellet. Formanden, Gdr. Poul Hansen, Ellekilde, aflagde Beretning og fremsatte Forslag om, at der opkrævedes et mindre Kontingent til den lokale Afdeling. Alle Valg til Bestyrelsen var Genvalg. Til Repræsentantskabsmødet i Aarhus valgtes Gdr. Karl Knudsen, Spjellerup.

Fra Slægtsgaardsarkivet

Sluttet

Fru Gdr. Mette Jensen, Vondgaard, Dalbyover, Gerlev.
Sognefoged A. P. Lerche, Helbogaard, Glenstrup, Handest.
Gdr. Niels L. Svensk, Stakkebro, Gjerrild St.
Gdr. Kr. Nygaard, Handest Nygaard, Glenstrup, Handest.
Gdr. Henrik Albæk, Stokkebro, Gjerrild.
Gdr. Niels L. Svensk, Gjerrild Strandgaard, Gjerrild.
Gdr. Søren Pedersen, Elmegaard, Stokkebro, Gjerrild.
Gdr. P. Hadsund Pedersen, Kærgaard, Ebdrup, Kolind.
Gdr. Karl Hansen, Ebdrup, Kolind.
Gdr. Anton Nielsen, Tirsted Fuglslev, Hyllested.
Gdr. Vilhelm Nielsen, Dolmer, Gl. Sogn, Grenaa.
Gdr. Laurits K. Laursen, Tvillinghøjgaard, Fav-sing, Allingaabro.
Gdr. Rasmus Poulsen, Fuglslev, Hyllested.
Gdr. Chr. Sørensen, Vester Hesseldal, Dolmer Mark, Grenaa.
Gdr. Anders Rønde, Hovedgaarden, Ebdrup, Kolind.
Gdr. Jørgen Kvist, Ugelbølle, Mørke.
Gdr. Elkjær Frandsen, Falkjær, Mørke.
Gdr. Ludvig Christiansen, Ommestrup, Mørke.
Gdr. Niels Sørensen, Salgaard, Mørke.
Gdr. Anders Bang, Bangsbo, Hvilsager, Mørke.
Gdr. Jens S. Overgaard, Rodskov, Hornslev, Løgten.
Fru Bodil Petersen, Rodskov, Hornslet, Løgten.
Gdr. Johs. Diederichsen, Wohlgetan, Sønder Løgum, Nybøl, Sydslesvig.
Afd. Gdr. Chr. Dybvads Slægt, c/o Dybvadgaard, Gadbjerg.

Hvo intet vover, intet vinder;
den, som ej leder, intet finder.

Kast ikke bort det gamle,
før du det nye kan samle.

HAR DE LÆST **BREVE FRA LANDET** af Manden paa Gaarden

— en herlig forfriskende Bog, der skildrer Livet paa Vestervangen i Hverdag og Fest

Demokraten 7.—11.—1946:

Det er smaa stilrene Epistler af en egen jævn Poesi, en folkelig Fortælling om de banale Ting, der skal til for at gøre Livet værd at leve.

Kr. 9.75. Køb den hos Deres Boghandler eller direkte fra

GRAVERS ANDERSENS FORLAG . AARHUS

AXEL HOLM

SAADAN ET LIV

Bogen om Dora Miehe, Danmarks Cirkusdronning — Spænding — Æventyr — Romantik.

Kr. 6.50.

Forlang den hos Deres Boghandler eller direkte fra Forlaget.

Frøvlscetret Hunsballe ^{A/5}

Holstebro

Telefon 533

Slagelse 1470

Avlsdyr fra Samsø Fællesledelse

anvises fra Stambesætninger og gode
Brugsbesætninger. Fri for Tuberkulose
og Kastning. Henvendelse til

I. C. Frost, Ballen, Kolby. Tlf. 285 Tranebjerg.

Østifternes Land-Hypothekforening

Gyldenløvesgade 3

København V

yder uopsigelige 2. Prioritetslaan til 4 % Rente

i Landejendomme og Beboelsesejendomme paa Landet i Østifterne

Kurs for Tiden 101¹/₄